

Naturvärdesinventering inför detaljplanering på Koholmen, Tjörns kommun

2015-06-25

Naturvärdesinventering inför detaljplanering på Koholmen, Tjörns kommun

2015-06-25

Beställare: Tjörns kommun
Samhällsbyggnadsförvaltningen
471 80 Skärhamn

Beställarens representant: Åsa Jönsson

Konsult: Norconsult AB
Box 8774
402 76 Göteborg

Uppdragsledare, handläggare: Ola Sjöstedt

Uppdragsnr: 1040693

Filnamn och sökväg: n:\104\06\1040693\5 arbetsmaterial\01
dokument\c\naturvärdesinventering koholmen,
tjörn.doc

Kvalitetsgranskad av: Mattis Jansson

Omslagsfoto: Blommande tjärblomster med vattentornet i
bakgrunden

1. Uppdraget

Uppdraget har inneburit att genomföra en naturvärdesinventering som underlag till detaljplanering på Koholmen i Tjörns kommun. Området är beläget i skärgårdsområdet i sydvästra delen av kommunen (se *figur 1*). Arbetet har utförts på uppdrag av samhällsbyggnadsförvaltningen, Tjörns kommun genom Åsa Jönsson.

2. Arbetets bedrivande

Naturvärdesinventeringen har utförts av biolog Ola Sjöstedt vid Norconsult AB. Uppdraget har omfattat inventering på land inom de områden som framgår av *figur 2 och 3*. Förutom inventering i fält har en genomgång gjorts av eventuella tidigare dokumenterade naturvärden i området. Fältinventeringen utfördes i juni 2015. Dessutom utfördes en inventering av salamandrar i två dammar vid vattentornet i maj 2015. Använd inventeringsmetod för salamanderinventeringen beskrivs där naturvärdena för de olika delområdena redovisas.

Figur 1. Översiktskarta med undersökningsområdets läge.

3. Naturförhållanden

Koholmen, belägen strax norr om Klädesholmen, ligger i Tjörns kommuns sydvästra skärgård. Ön har fast förbindelse genom att Strandgatan leder hit från väg 169 på Tjörn. Stora delar av Koholmen upptas av bebyggelse, främst bostadsbebyggelse. I nordost finns också industriverksamhet och ett hamnområde. Endast mindre delar av ön utgörs av naturmark, framför allt på södra Koholmen är inslagen av naturmark små i förhållande till den bebyggda marken.

Naturmarken består till allra största delen av hällmarksområden och strandnära klippor. Dessa har en för kusten och skärgården karakteristisk vegetation med växter som trift, smällglim, styvmorsviol, gul fetknopp, stensöta m m. Ovanligt rikblommande hällmarker finns dels vid vattentornet, där tjärblomster är en karaktärsväxt, och dels längst västerut på södra Koholmen. I den mån träd och buskar förekommer är dessa oftast lågväxande och finns i bergsskrevor. Typiska inslag är rönn, slån, apel och hagtorn. Ädellövträd i form av alm och ask förekommer på några platser, främst i anslutning till eller nära bebyggelse.

Figur 2. Inventeringsområdet, norra Koholmen. Inventeringen har omfattat landområdet.

Figur 3. Inventeringsområdet, södra Koholmen. Inventeringen har omfattat landområdet.

Något som bör nämnas är också inslaget av växter som uppträder i människans närhet, varav vissa är förvildade. Det gäller t ex vitreseda som finns beskriven från södra Koholmen i Jonasson (2009). En ”fiskelägesväxt” är hundtungan, vilken växer på flera ställen vid vattentornet. En växt som förekommer på tånggödslade stränder är strandbetan, vilken noterades på ett par platser på norra Koholmen.

Även de två dammarna vid vattentornet bör nämnas som naturmiljöer. Särskilt i den större av de två dammarna fanns vid inventeringen 2015 en mycket riklig produktion av grodyngel, troligen till största delen vanlig padda, men här finns också en population av mindre vattensalamander (se närmare beskrivning av delområde A nedan).

Hälmarter med trift och smällglim på norra Koholmen.

Hundtunga vid vattentornet, en typisk "fiskelägesväxt".

4. Naturvärden

Tidigare dokumenterade naturvärden

En genomgång har gjorts av det naturvårdsunderlag som finns på länsstyrelsen och kommunen samt av annat relevant underlagsmaterial (Länsstyrelsen Västra Götaland 2015, Tjörns kommun 2008 & 2013, Jonasson 2009). Inventeringsområdets natur finns inte dokumenterad i något av länsstyrelsens eller kommunens underlag. Däremot finns Koholmen i sin helhet omnämnd i boken ”Tjörn, landskap, växter” (Jonasson 2009). På Klädesholmen och Koholmen växer en del speciella växter, bl a en del arter som lite förenklat kan kallas fiskelägesväxter. För den botaniskt intresserade förtjänar öarna en promenad och området har därför fått ett uppslag i boken, se nedan under ”Skyddade, rödlistade och naturvårdsintressanta arter” för beskrivning av arterna. Även i artrapporteringssystemet Artportalen (www.artportalen.se) finns en del fynd beskrivna från Koholmen, vilka beskrivs nedan under samma rubrik.

Skyddade, rödlistade och naturvårdsintressanta arter

I Artportalen finns en del fynd av rödlistade arter rapporterade från Koholmen (se faktaruta på sid 9 för förklaring av rödlistade arter m m). För norra Koholmen norr om Strandgatan finns två fynd av rödlistade ettåriga växter inrapporterade. Det ena fyndet är åkerogräset åkerrättika *Raphanus raphanistrum* (VU, sårbar) som 2003 noterats på hållmark i norra kanten av bostadsområdet. Förr var arten vanlig i åkrar, men den har nu minskat kraftigt p g a intensifierat jordbruk, och man hittar den nu mest på skräpmarker, hamnplaner m m. Eftersom växten är ettårig kan den dyka upp på en plats för att nästa år vara borta igen. Detsamma gäller det andra fyndet, som är växten fyrling *Crassula aquatica* (NT, nära hotad). På västkusten är den vanligaste biotopen för arten hållkar och strandgölar som helt eller delvis torkar ut på sommaren. Den lever normalt i växtsamhällen som är beroende av bete och tramp från betesdjur. Den angivna fyndlokalen är från år 2000, och har en märklig placering inne bland husbebyggelsen norr om Strandgatan. Angiven biotop är hållmark, varför man kan misstänka att den angivna fyndplatsen inte stämmer.

Även ett antal rödlistade fågelarter finns uppgivna från Artportalen. Arterna finns angivna från två olika lokaler på norra Koholmen, dels Norra Hamnen och dels Parken, den senare belägen vid vattentornet. Alla observationer gäller förbiflygande, rastande eller födosökande fåglar. Från Norra Hamnen uppges ejder *Somateria mollissima* (VU), svärta *Melanitta fusca* (NT), gråtrut *Larus argentatus* (VU), tretåig mås *Rissa tridactyla* (EN, starkt hotad) och svart rödstjärt *Phoenicurus ochruros* (NT). Från Parken uppges hussvala *Delichon urbicum* (VU). Förutom dessa kan

även nämnas ett par arter som finns förtecknade i bilaga 1 till EU:s fågeldirektiv. Det gäller sångsvan *Cygnus cygnus* som observerats vid Norra Hamnen och fisktärna *Sterna hirundo* som observerats vid Parken.

I boken ”Tjörn, landskap, växter” (Jonasson 2009) uppges följande växter för Koholmen inom inventeringsområdet: hundtunga *Cynoglossum officinalis* är vanlig i området vid vattentornet, västkustarv *Cerastium diffusum* trivs på hällarna vid det allmänna badet, vitreseda *Reseda alba* förekommer bl a på torget norr om bron mellan Koholmen och Klädesholmen. Den sistnämnda är ursprungligen hemmahörande i Medelhavsområdet. Hur den har hamnat på Klädesholmen/Koholmen är okänt.

Vid inventeringen 2015 gjordes även vissa fynd av fridlysta eller naturvårdsintressanta arter. I de två dammarna vid vattentornet noterades mindre vattensalamander *Lissotriton vulgaris* och mycket rikligt med grodyngel. Sannolikt var merparten av ynglen vanlig padda *Bufo bufo*. Alla Sveriges groddjur är fridlysta. För närmare beskrivning av funna groddjur, se beskrivningen av delområde A nedan.

Längs den lilla vägen som leder till gräsbollplanen strax söder om vattentornet växer ett antal klena till medelgrova almar *Ulmus glabra* (CR, akut hotad). Ytterligare någon alm och några medelgrova askar *Fraxinus excelsior* (EN) finns strax sydost om skolan på södra Koholmen. Enstaka medelgrova almar och askar förekommer även i övrigt på tomtmark. Båda trädarterna är rödlistade p g a att de är kraftigt drabbade av sjukdomar, almsjuka respektive askskottsjuka, vilka medför risk för utslagning av större delen av de svenska bestånden av arterna (www.artdatabanken.se). De flesta träden i området förefaller ännu friska, men en del träd är ganska glesa i grenverket och vissa almar har brunkantade blad. Det är dock svårt att bedöma om detta beror på påverkan av vind och salt eller om det är tecken på sjukdom.

I delar av hällmarksområdena finns rikblommande avsnitt med växter som är värdefulla för nektarsökande insekter. Som exempel kan nämnas tjärblomster *Viscaria vulgaris*, rotfibbla *Hypochaeris radicata* och trift *Armeria maritima*. Ett exempel på nektarsökande insekt är dagsvärmare, i det här fallet mest troligt humlelik dagsvärmare *Hemaris fuciformis*, vilken gärna uppsöker rikblommande bestånd av tjärblomster och som observerades i området vid vattentornet. Arten är inte rödlistad men söker inte sällan nektar i samma områden som sin nära och rödlistade släkting svävflugelik dagsvärmare *Hemaris tityus*. Ytterligare en art av visst intresse som noterades i området vid vattentornet var gaffelbräken *Asplenium septentrionale*.

FAKTARUTA

Skyddade arter

Artskyddsförordningen omfattar bestämmelser för skyddade djur- och växtarter. Enligt förordningen är det bl a förbjudet att döda eller störa vissa djurarter som finns förtecknade i förordningens bilaga samt att skada eller förstöra dessa djurs fortplantningsområden eller viloplats. Exempel på sådana arter är större vattensalamander, åkergroda, hasselsnok och läderbagge. Förordningen tar även upp andra arter, men för alla arter gäller inte samma starka skydd. För vissa arter som omfattas av EU:s habitatdirektiv finns även ett krav att speciella bevarandeområden (dvs Natura 2000-områden) skall utses.

Fridlysta arter

Naturvårdsverket och länsstyrelserna har upprättat särskilda föreskrifter om fridlysta arter i landet eller delar av landet. Dessa arter är skyddade mot exempelvis plockning, insamling och viss markexploatering. Alla grod- och kräldjur, fladdermöss och orkidéer är exempel på djur- och växtgrupper som är fridlysta i hela landet. Blåsippa är exempel på en art som har olika regler för olika delar av landet. En markexploatering som riskerar att skada fridlysta arter kräver att man ansöker om dispens hos länsstyrelsen.

Rödlistade arter

ArtDatabanken, som är en för Sveriges lantbruksuniversitet och Naturvårdsverket gemensam enhet, har via olika flora- och faunavårdskommittéer angivit vilka svenska växt- och djurarter som bör klassas som hotade eller missgynnade. Dessa arter kallas gemensamt för rödlistade arter. Arterna anges i sex kategorier och följer det system som Internationella Naturvårdsunionen (IUCN) presenterat för global rödlistning:

- RE. Försvunnen (Regionally Extinct)
- CR. Akut hotad (Critically Endangered)
- EN. Starkt hotad (Endangered)
- VU. Sårbar (Vulnerable)
- NT. Nära hotad (Near Threatened)
- DD. Kunskapsbrist (Data Deficient)

Signalart

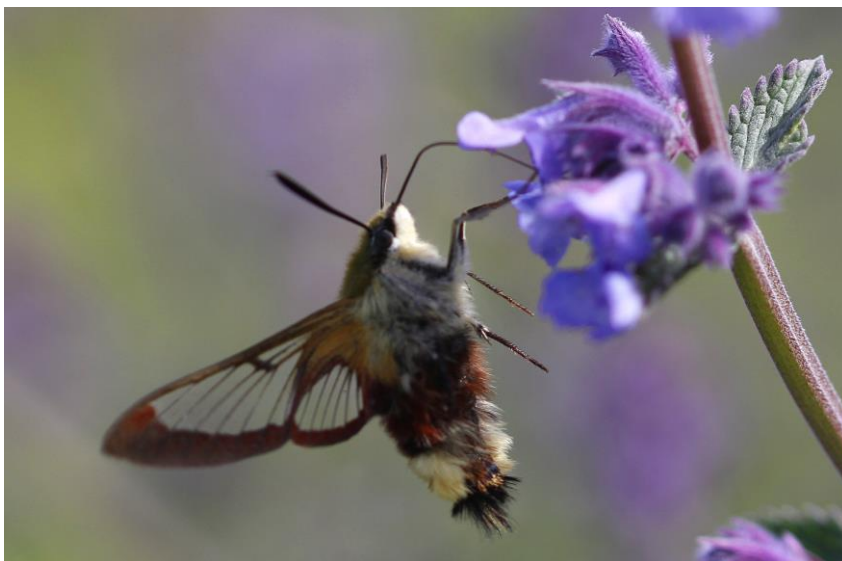
En art vars förekomst signalerar att miljön där den påträffats kan ha höga naturvärden kallas ibland signalart. En lista av signalarter har sammanställts av Skogsstyrelsen och dessa används som stöd vid inventering av nyckelbiotoper, dvs skogsmiljöer med höga naturvärden. Signalarterna omfattar kärlväxter, lavar, mossor och svampar eftersom dessa grupper lämpar sig bäst för inventering av nyckelbiotoper. De krav som en signalart skall uppfylla är enligt Skogsstyrelsen:

- Nägorlunda vanlig med en jämn utbredning så att arten ofta finns där naturvärdet är högt.
- Starkt knuten till skogsbiotoper med höga naturvärden. Arten påträffas sällan där naturvärdet är lågt.
- Lätt att upptäcka i fält.
- Kan identifieras i fält. Saknar närstående förväxlingsbara arter.

En förteckning över signalarter för ängs- och betesmarker har tagits fram av Jordbruksverket.

Indikatorart

En indikatorart är en art som indikerar en speciell förekomst eller kvalitet i en miljö, vilket i sig inte behöver vara förknippat med höga naturvärden. Indikatorarter som indikerar naturvärden har i princip samma betydelse som begreppet signalart.

En trolig humlelik dagsvärmare observerades i området vid vattentornet där den sökte nektar på tjärblomster (bilden visar en humlelik dasvärmare på kattmynta observerad på en annan del av Tjörn i juni 2015, fotograf: Charlotta Sjöstedt).

Bedömning av naturvärden

Utifrån fältinventeringen och genomgången av befintligt naturvårdsunderlag har en bedömning av områdets naturvärden gjorts. Bedömningen har gjorts i enlighet med svensk standard för naturvärdesinventering (SS199000:2014). Bedömningsmetoden klassificerar naturområden enligt följande fyra värdeklasser:

- Klass 1 – högsta naturvärde
- Klass 2 – högt naturvärde
- Klass 3 – påtagligt naturvärde
- Klass 4 – visst naturvärde

Utöver dessa skall även sådana landskapsobjekt avgränsas i den mån sådana finns, där större områden som i sin helhet har betydelse för biologisk mångfald på landskapsnivå. Några sådana landskapsobjekt har dock inte identifierats i det här fallet.

För närmare förklaring av vad de olika naturvärdesklasserna innebär, se *bilaga 1*.

Inventeringsområdet bedöms inte ha naturvärden enligt de högsta värdeklasserna 1-2. Däremot bedöms ett område enligt klass 3 (påtagligt naturvärde) och ett område enligt klass 4 (visst naturvärde), se *figur 4 och 5*.

Den oklassificerade naturmarken kan enligt svensk standards definition av naturtyper bedömas som ”Berg och natur”, ”Park och trädgård” samt ”Infrastruktur och bebyggd mark”. Även dessa områden kan sammantaget inrymma vissa naturvärden, t ex finns även här växter för nektarsökande insekter. Det finns också ett generellt naturvärde förknippat med strandområden, även om det saknas strandskydd inom inventeringsområdet.

Nedan följer en kort beskrivning av respektive delområde som bedömts ha förhöjt naturvärde, d v s är att bedöma som naturvärdesobjekt. Angivna naturtyper följer benämningarna enligt svensk standard för naturvärdesinventering.

A. Hällmarksområden och dammar vid vattentornet

Naturtyp: Berg och sten, småvatten (A.1 och A.2)

Naturvärdesklass: 3

Stora delar av hällmarkerna kring vattentornet, inte minst vid den lilla igenvuxna vägen som leder upp till tornet, är rikblommande med tjärblomster och andra växter som rotfibbla, fingerborgsblomma, gullris, trift, gråfibbla m fl. På tjärblomster noterades en trolig humlelik dagsvärmare, vilken under maj och juni uppsöker nektarrika områden, gärna med tjärblomster. Gaffelbräken noterades på ett klippblock i närheten av den igenvuxna vägen. Vid vägen som leder till den lilla gräsbollplanen står ett antal klena till medelgrova almar. I området närmast vattentornet växer ett antal exemplar av hundtunga.

Delområde A.1 och A.2 markerar två dammar. A.1 är den större av de två och mäter omkring 5x15 meter. Dammen är grund mot kanterna, men är i mitten sannolikt mer än en meter djup. I ena änden finns vegetation av vattenklöver, nate och vitmossa. Större delen av dammen har en öppen vattenspegel. På övriga sidor omges dammen av hällmark. A.2 är en liten damm ca 4x8 meter. Dammen är högst 2-3 dm djup och är nästan helt övervuxen av vegetation i form av vattenklöver, kråklöver och vitmossa. Här finns också mer träd- och buskvegetation i form av rönn, björk och viden i nära anslutning till dammen.

Figur 3. Område A, förhöjt naturvärde, klass 3.

Rikblommande vegetation med bl a tjärblomster, gråfibbla och käringtand i området vid vattentornet (se även omslagsfotot).

Dammarna inventerades med avseende på salamander den 21 maj 2015. Inventeringen utfördes efter skymning med hjälp av stark ficklampa enligt metod beskriven av Naturvårdsverket i ”Manual för uppföljning i skyddade områden – Skyddsvärda däggdjur, samt grod- och kräldjur” (2010). I damm A.1 noterades åtta individer av mindre vattensalamander varav fem honor och tre hannar. Dessutom kunde konstateras att dammen hade mycket rikligt med grodyngel. De flesta av dessa var sannolikt yngel av vanlig padda, men det kan inte uteslutas att även andra arter förekommer såsom vanlig groda och/eller åkergroda. Det kunde också konstateras att det fanns småfisk i dammen. Fiskarna var små, men det är oklart vilken art det rörde sig. Normalt är det negativt för groddjur med fisk i en lekdamm, men rör det sig om en fiskart med småväxta individer behöver det inte vara negativt. Vanlig padda är mer tålig mot fiskpredation än övriga grodarter.

Även i den mindre dammen A.2 observerades mindre vattensalamander. Tre stycken honor noterades. Här fanns också ganska rikligt med grodyngel, dock inte så rikligt som i den större dammen.

Damm A.1. Vegetation av nate och vattenklöver syns i högra kanten av dammen.

I damm A.1 fanns mycket rikligt med grodyngel, de flesta sannolikt vanlig padda.

Damm A.2. Dammen är helt övervuxen av främst vattenklöver.

Sammantaget bedöms område A hysa ett påtagligt naturvärde enligt klass 3. Det motiveras bl a av att området innehåller rik blomning av nektarväxter, vilket är värdefullt för många nektarsökande insekter. Dammarna är viktiga lekdammar för mindre vattensalamander och vanlig padda, möjligen även för ytterligare grodarter. I synnerhet för vanlig padda verkar den stora dammen vara mycket produktiv. Dammarna bidrar också till insektsproduktionen, vilket gynnar fågellivet i området.

B. Klippor och hållmarker vid västra Koholmen

Naturtyp: Berg och sten

Naturvärdesklass: 4

Klipporna och branterna längst västerut på södra Koholmen har en ganska rikblommande vegetation med bl a trift, gul fetknopp, käringtand, smällglim, rotfibbla m fl. Många av växterna är viktiga nektarväxter för nektarsökande insekter och motiverar att området ges en klassning av visst naturvärde.

Figur 4. Område B, förhöjt naturvärde, klass 4.

Klippbranter med blommande trift, gul fetknopp, styvmorsviol m m i område B.

5. Samlad bedömning och diskussion

Stora delar av Koholmen är bebyggda och innehåller av naturliga skäl begränsat med naturvärden. Den obebyggda naturmarken är delvis av ganska ordinär karaktär, men lokalt höga naturvärden kan också förekomma. Området vid vattentornet är ett sådant område där värden för nektarsökande insekter samsas med värden för bl a groddjur. Det kan också förtjäna att framhållas att det noterats ett antal mer eller mindre ovanliga växter på Koholmen, av vilka en del har sporadiska och oregelbundna förekomster, och som gärna växer i miljöer i människans närhet. För dessa kan det vara svårt att ange vilken generell hänsyn som bör tas.

För området vid vattentornet finns det ett värde i att så långt möjligt behålla den rikblommande vegetationen liksom de båda dammarna med groddjursreproduktion. Alla groddjursarter är fridlysta och om det finns risk att dammarna skadas, fysiskt och/eller hydrologiskt, av planerade exploateringar måste frågan tas upp med länsstyrelsen. Reproduktion av mindre vattensalamander och vanlig padda har konstaterats i dammarna. Den gjorda inventeringen utfördes något sent på året för att kunna avgöra om även vanlig groda och åkergroda använder dammarna. En kompletterande inventering under kommande vår skulle ge svar på denna fråga.

Referenser

- ArtDatabanken. 2015: **Rödlistade arter i Sverige 2015**. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Jonasson, I. 2009: **Tjörn, landskap, växter**. Båtdokgruppen.
- Länsstyrelsen Västra Götaland. 2014: **Informationskartan Västra Götaland**. <http://ext-webbgis.lansstyrelsen.se/Vastragotaland/Infokartan/>.
Databas över riksintressen, skyddade områden, lövskogsinventering, våtmarksinventering, Skogsstyrelsens nyckelbiotoper m m. Data kontrollerade i juni 2015.
- Tjörns kommun. 2008: **Naturvårdsprogram för Tjörns kommun. Del III: Objektskatalogen**. GF Konsult AB, juni 2008.
- Tjörns kommun. 2013: **Översiktsplan 2013. Del 2, Allmänna intressen, Miljö- och riskfaktorer**. Antagandehandling 16 maj 2014.
- www.artportalen.se. Artrapporteringssystemet Artportalen. Data kontrollerade i juni 2015.

Norconsult AB

Theres Svensson gata 11

Box 8774, 402 76 Göteborg

031 – 50 70 00, fax 031-50 70 10

www.norconsult.se